

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЦУКРОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

У статті досліджено сучасний стан та перспективи розвитку цукрової галузі в Україні. Враховуючи актуальність даної проблеми для України – як одного із провідних виробників-експортерів цукру в світі у минулому, визначено основні проблеми та запропоновано шляхи відродження цукрової промисловості.

There is the researching in the article about the present condition and perspectives of sugar industry's development in Ukraine. To take to account the topicality of the problem for Ukraine-as one of the guide producer-expert of sugar in the past, there was determined basic problems and was proposed the ways of regeneration of sugar industry.

Ключові слова: виробництво, галузь, конкурентоспроможність, промисловість, ресурси, ринок, ефективність, цукор, цукрові буряки.

Вступ. За виробничим потенціалом Україна відноситься до найбільших світових виробників бурякового цукру, що зумовлюється досить сприятливими ґрунтово-кліматичними та економічними умовами для розвитку буряківництва й виробництва цукру. Ця галузь бере початок свого розвитку з двадцяти років XIX століття. З того часу цукрове виробництво набуло пріоритетного значення серед харчових галузей країни. Проте, з ряду досить важливих причин (різке зменшення площ посіву та валових зборів цукросировини, втрата ринків збуту цукру, відсутність обігових коштів у товаровиробників тощо) ефективність роботи цукробурякового комплексу України в останні роки значно погіршилась. Підвищення ефективності виробництва цукрової галузі є однією з головних умов забезпечення динамічного і стабільного розвитку агропромислового комплексу України, стан якого визначає продовольчу безпеку країни, експортного потенціалу інших галузей харчової промисловості.

Метою наукової статті є об'єктивне дослідження конкурентоспроможності цукрової галузі в Україні, перспективи її розвитку, детальний аналіз існуючих проблем та можливі шляхи їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень чи публікацій. Проблеми та перспективи розвитку цукрової галузі в ринкових умовах господарювання висвітлені в наукових працях Борщевського П.П., Бондар В.С., Зайця О.С., Іманса Є.В., Коваленка Ю.С., Коденської М.Ю., Пиркіна В.І., Шпичака О.М., які запропонували теоретико-методологічні принципи переходу від централізованої планової економіки до ринкової, організації виробництва і реалізації продукції як цукрових буряків, так і цукру [1, с. 11].

Постановка проблеми. Той факт, що галузь відігравала в певній країні істотну роль, не означає, що вона автоматично є конкурентоспроможною. У минулому виробництво цукру в Україні визначалось планом, а тому, з погляду критеріїв ринкової економіки, тут не обійшлося без істотних викривлень.

Існує істотний брак багатьох ресурсів, необхідних для розвитку української цукрової промисловості. Це, насамперед, капітал, енергія та земля. Сприятливі агрокліматичні умови, які переважають в Україні, автоматично не гарантують конкурентоспроможність цукрової галузі. Високі врожаї цукрових буряків самі по собі не є достатньою умовою для конкурентоспроможності виробництва цукру, бо кінцевий продукт – цукор є поєднанням виробництва цукрового буряку та його переробки. Без ефективної переробної промисловості, навіть найкращі врожаї буряку не принесуть користі.

Результати дослідження. Україна має давню традицію виробництва та експорту цукру. Для багатьох українців нема жодного сумніву, що цукор повинен і буде відігравати вирішальну роль у сільському господарстві країни. За останні роки цукрове виробництво в Україні істотно скоротилось. Цукрові заводи працюють збитково, а доходи від експорту цукру зійшли практично нанівець.

Криза початку 1990-х років, охопивши всі галузі агропромислового комплексу, особливо відчутно позначилась на цукробуряковому виробництві і призвела до глибокого занепаду буряківництва як провідної рослинницької галузі та руйнування матеріально-ресурсного потенціалу цукрової промисловості. Однак, українські цукрові заводи внаслідок скорочення посівних площ та падіння врожайності хоч і знижували обсяги виробництва цукру, проте ще трималися на ринку. Така ситуація тривала до 1996 року. Потім Росія, що була основним споживачем нашого білого золота, ввела проти нього високе ввізне мито – 40 % вартості, і Україна не змогла заповнювати навіть невеликі експортні квоти на цукор. Цукрозаводи відчували серйозні проблеми: гостро забракло обігових коштів, переробка сировини почала проводитися виключно за давальницькими схемами, тобто обходитися без грошей. Аграрії з року в рік скорочують посіви цукрового буряку. Так, площі посівів скоротилися з 1605 тис. га у 1990 р. до 747 тис. га у 2000 р. та 327,6 тис. га у 2009 році із-за низької рентабельності її виробництва [2].

За даними статистичного управління України на рис. 1 зображена динаміка виробництва цукру українськими заводами за 2003–2009 роки.

Значне занепокоєння викликає і низький рівень насичення сівозмін цукровими буряками, їх постійне порушення, практично тотальна деформація сировинних зон цукрових заводів, збільшення радіусу доставки коренеплодів для переробки, особливо на Лівобережжі та на Півдні України.

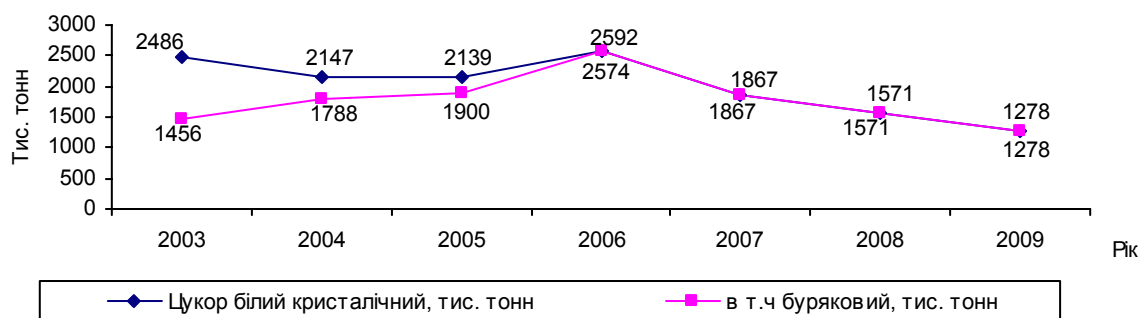

Рис. 1. Динаміка виробництва цукру в Україні (2003–2009 рр.)

Якщо в дореформений період оптимальною вважалась відстань перевезення коренеплодів цукрових буряків в Україні до 30 км, то в середині 90-х вона виросла до 40–50 км, а останнім часом наближається до 90–100, а подекуди й до 120 км. Лише шість областей України можна віднести до суто бурякосійних: Полтавську, Вінницьку, Тернопільську, Хмельницьку, Київську і Харківську. Та й то в силу функціонування там крупних холдингів, у яких також багато проблем. Втратили або втрачають статус бурякових – Сумська, Івано-Франківська, Чернівецька, Одеська, Миколаївська, Чернігівська, Житомирська області. Практично скоротили виробництво цукрових буряків середні й дрібні виробники [3].

Головним недоліком функціонування цукрової галузі є також те, що вона не повністю регулюється ринковим середовищем, як це робиться в ЄС та інших розвинених країнах світу, у т.ч. і в наших сусідів – Польщі, Білорусії, Росії, Молдові. Так, у Республіці Білорусь чотири модернізовані цукрозаводи виробили у 2008 році понад 0,5 млн. т цукру, в той час як 70 українських – 1,6 млн т.

Вже сьогодні в Україні відчувається тривога за те, чи вистачить цукру для потреб внутрішнього ринку. Питання дуже не просте. Подальше скорочення власного виробництва та перехід на імпортований цукор для України означає стратегічну поразку, і фактично – капітуляцію на цукровому ринку. Уступка нашої країни світовій спільноті у вигляді 260 тис. т цукрового імпорту згідно умов СОТ, 2 % ввізного мита на цукор-сирець, ліквідації квот “В” і “С” для вітчизняного виробництва дуже значна й вразлива. Підсумовуючи вищесказане необхідно відмітити, що основними причинами спаду виробництва є [1, с. 12]:

- економічна криза і послаблення ролі держави у розвитку цукрового виробництва;
- втрата економічної зацікавленості виробників у вирощуванні цукросировини;
- недосконалість механізмів економічного регулювання виробництва, що призвело до серйозних соціальних наслідків – втрати робочих місць, зниження рівня заробітної плати, росту заборгованості, зменшення надходжень до бюджетів усіх рівнів тощо;
- порушення цінового паритету, що спричинило вимивання обігових коштів спочатку сільськогосподарських товаровиробників, а згодом і цукрової промисловості;
- втрата зовнішніх ринків збуту цукру;
- практична відсутність кредитування виробника, що вимушено призвело до переходу на давальницькі схеми переробки сировини і бартерні відносини у галузі;
- нерозвиненість ринкових відносин у сфері виробництва, переробки і реалізації цукру;
- інтервенція на український ринок цукру з тростини, цукромістких продуктів та насіння;
- майже повна відсутність інвестицій у галузь, її непривабливість для вітчизняних і зарубіжних стратегічних інвесторів;
- відсутність чіткого законодавства щодо організації виробництва та регулювання ринку цукру.

Одним із основних шляхів розв’язання існуючих проблем у цукровій галузі було б розроблення та ухвалення нового “цукрового закону”, а то діючий на сьогоднішній день закон, що прийнятий у 1999 році регламентує ціну на цукор і цукровий буряк, не стимулює розвиток цукрової галузі в Україні.

На всеукраїнській нараді 22 вересня 2009 року з питань розвитку цукрової галузі, яка відбулася в рамках робочої поїздки у Вінницьку область голови уряду України Юлії Тимошенко, вона заявила, що “уряд забезпечить виплату дотацій сільськогосподарським підприємствам-виробникам цукрового буряку у розмірі 750 грн за гектар посівів. А на 2010 рік уряд розробить спеціальну модель виплати дотацій для підприємств, які вирощують цукровий буряк. При чому розмір дотації залежатиме від об’ємів урожаю і виробництва. Також вона відзначила, що уряд почне виплачувати дотації вже цього року” [4]. Але нічого такого подібного не відбулося, що означало зростання собівартості виробництва цукру. До цього часу так і немає законопроекту про дотації посівів цукрових буряків. Крім того 37 % собівартості виробництва цукру складає газ, який як ми бачимо має постійну тенденцію до зростання.

Але навіть виплата урядом країни дотацій сільськогосподарським підприємствам-виробникам цукрового буряку у розмірі 750 грн за гектар посівів існуючої проблеми на сьогоднішній день не вирішить. Необхідно збільшити виплату дотацій мінімум до 1500 грн за гектар посівів. Це необхідно, насамперед, для стимулювання виробництва буряку, щоб не допустити виникнення цукрової кризи у 2010 році. На нашу думку,

у разі відсутності підтримки держави аграрії скоротять посіви цукрового буряку, і Україна буде вимушена задовольняти свою потребу у цукрі за рахунок його імпорту. Тому негайно потрібно збільшити посіви цукрового буряку з 327,6 тис. га до 500 тис. га, або ми будемо споживати дорогий тростинний цукор, собівартість якого в даний час із-за значного зростання світових цін в 1,5 вища, ніж українського бурякового. Якщо посіви збільшити, то у 2010 р. врожай буряку складе близько 18 млн т проти 10,5 млн т у 2009 р., а виробництво цукру зросте до 2,5 млн т проти 1,27 млн т.

В останній час із-за дефіциту у світі ціни на цукор істотно виросли до історичного максимуму за 29 років. У Індії, що займає перше місце в світі по об'ємах споживання цукру і є одним з найбільших виробників, доведеться імпортувати додатково від 2,5 млн до 3 млн т, щоб покрити дефіцит на внутрішньому ринку. Пакистан – третій по величині споживач цукру в Азії має намір закупити 1,25 млн т, при цьому власті країни відмінили мита на імпорт цукру. Подібна ситуація спостерігається і в Україні. За даними УКАБ, при виробництві цукру в 2009–2010 рр. на рівні 1,27 млн т за умовою внутрішнього споживання 1,8...1,9 млн т, потреба в імпорті цукру складає майже 600 тис. т. Частково ринок був насичений за рахунок імпорту цукру-сирцю в межах тарифної квоти на 2009 р., проте з можливого імпорту понад 260 тис. т до України було завезено лише 40 тис. т. Причина полягає в недосконалому механізмі розподілу імпортних квот, коли їх отримали компанії, які і не збиралися здійснювати імпортні постачання, навіть не маючи потужностей по переробці цукру-сирцю. Таким чином, можна сказати що дефіцит цукру на внутрішньому ринку був створений штучно. Передумови для підвищення цін на цукор в Україні зберігатимуться до тих пір, поки не стануть відомі інструменти його насичення в умовах недостатнього внутрішнього виробництва.

Відродження та подальший розвиток цукробурякової галузі України потребує комплексної системи постійних і довгострокових заходів на рівні державної програми з відповідними законодавчими і регулюючими механізмами. На нашу думку, для забезпечення потреб населення і підприємств харчової промисловості, для відновлення традиційних ринків збуту цукру необхідно:

- провести реструктуризацію і технічне переобладнання цукрової галузі та сформувати державну політику в сфері посіву цукрових буряків і виробництва цукру, оптової торгівлі цукром, спрямованої на захист економічних інтересів держави, прав споживачів і вітчизняних товаровиробників;

- забезпечити в поточному році виплати сільськогосподарським підприємствам-виробникам бюджетних коштів, передбачених в стабілізаційному фонді для переробки цукрового буряку з метою виробництва цукру в межах квоти "А" по 1500 грн за 1 га посівів;

- Міністерству аграрної політики спільно із зацікавленими центральними органами виконавчої влади необхідно створити умови для посіву цукрового буряку в 2010 році на площі 500 тис. га і підвищити врожайність цукрового буряку;

- ввести облік запасів цукру на внутрішньому ринку, починаючи від виробника до кінцевого споживача, і передбачити засоби для розробки нормативно-технічної документації, адаптованої до європейських вимог;

- слід продовжити практику надання цукровим заводам засобів на часткову компенсацію ставки щодо залучених кредитів для своєчасної підготовки підприємств до виробничого сезону і закупівлі у сільськогосподарських товаровиробників цукрового буряку та здешевлення вартості природного газу;

- для прозорості під час отримання суб'єктами господарювання ліцензій на імпорт до України цукру-сирцю з тростини в межах встановленої тарифної квоти привести у відповідність з чинними нормативно-правовими актами порядок отримання ліцензій на імпорт до України тростинного цукру-сирцю в рамках тарифної квоти і права на його переробку на поточний рік;

- в період сезонного перевиробництва цукру провести його закупівлі Аграрним фондом до Державного інтервенційного фонду в об'ємах, передбачених Законом України "Про державну підтримку сільського господарства", щоб не допустити обвалу внутрішніх цін на нього.

Висновки. Подолання кризової ситуації на ринку цукру стало національною проблемою, розв'язання якої має не тільки важливе економічне, а й політичне значення. Диспаритет цін і невиконання державою встановлених нею ж правил гри відчутно б'є по переробнику та інвестору, який вже замислюється, чи доцільно вкладати кошти в цукрову галузь наступного року. Ці негативні фактори можуть загальмувати досягнуте зростання цукрового виробництва і призвести до його глибокого занепаду.

Сьогодні в Україні потрібно формувати регульований ринок цукру, а основною фігурою на ньому має бути його виробник. З теоретичних позицій і на практиці доведено, що ефективне функціонування такого ринку можливе за умови його цілісності й завершеності. Якщо бракує хоч одного елемента, ринок не може нормально функціонувати або не функціонуватиме зовсім. Вільний, стихійно створений, нерегульований ринок цукру несе велику загрозу аграрному сектору економіки України.

Зміна стратегії і тактики формування ринкових відносин у цукробуряковому виробництві, чітке дотримання правил гри, тобто використання відповідних економічних, організаційних і правових методів, дозволить змінити на краще соціально-економічну ситуацію у галузі, відновити гідне становище сільськогосподарських товаровиробників на вітчизняному ринку цукру, дати нові робочі місця, поліпшити соціальні умови життя працівників та їхніх родин.

Література

1. Імас С.В. Теоретико-методологічні основи сучасних досліджень розвитку цукробурякового комплексу в Україні // Економіка АПК. – 2007. – № 10. – С. 11–16.
2. Інтернет сторінка Аграрний сектор України: <http://agroua.net>
3. Інтернет сторінка Журналу буряківників і цукровиків України: <http://sugarbeet.org.ua>
4. Інтернет сторінка: <http://apk-inform.com>

УДК 368/369

О. В. БОХОНОВСЬКА, І. М. МИХАЙЛОВСЬКА
Хмельницький національний університет

ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ УЧАСНИКІВ СТРАХОВОГО РИНКУ ТА КОНФЛІКТ ЇХ ІНТЕРЕСІВ У ПРОЦЕСІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СТРАХОВОЮ КОМПАНІЄЮ

Розглянуто основні категорії учасників страхового ринку, що мають відношення до стратегічного управління страховою компанією. Досліджено конфлікт їх інтересів в процесі стратегічного управління.

The main categories of insurance market in relation to the strategic management of the insurance company. Investigated the conflict of their interests in the process of strategic management.

Ключові слова: стратегічне управління, стратегічне планування, конфіденційна інформація, конфлікт інтересів.

Актуальність теми. На страховому ринку існує досить значна кількість учасників, які зацікавлені у протилежних результатах діяльності страхових компаній, тобто кожен з них переслідує свої цілі. Досвідчений управлінець має поєднати та використати ці протилежні інтереси, а акціонери і виконавча дирекція мають їх не тільки збалансувати, але й поєднати в забезпеченні надійності, прогнозованості та об'єктивності в процесі стратегічного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження в галузі економічної теорії та науково-методичні розробки зі стратегічного менеджменту після належного доопрацювання можуть бути ефективно застосовані в стратегічному управлінні вітчизняних страхових компаній. Значний внесок до цих наукових надбань зробили західні вчені-економісти та дослідники К. Бурроу, Н. Карузєрс, Р. Джейкобс, Р. Каплан, Д. Кемпбел, М. Кеннерлі, Д. Кревенс, С. Левицьки, Г. Нів, Р. Уільямс, Б. Фелпс, Д. Хассі, Р. Холлі, К.У. Чан. Серед українських вчених та дослідників – це М. Тразанов, С. Осадець, А. Савченко, В. Савчук.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження основних категорій учасників страхового ринку, що мають відношення до стратегічного управління страховою компанією, а також виявлення конфлікту у їх інтересах в процесі стратегічного управління.

Виклад основного матеріалу. Метою стратегічного управління є досягнення певних цілей, або виконання завдань, для визначення яких доцільно застосувати такий логічний ланцюг “ціль–стратегічний план–завдання (визначений, запланований) обсяг роботи за низкою напрямів–продукт (мета кожного завдання)–замовник (користувач чи споживач)”. Зрозуміло, що головним в цьому ланцюгу є замовник (користувач), і це родове поняття за змістом можна розподілити на кілька категорій: засновники страховика (акціонери); інвестори; топ-менеджери, виконавча дирекція; персонал, в першу чергу лінійні керівники, аквізитори; страховальники; партнери (страхові посередники, перестраховики, асистуючі компанії); державний регулятор; об'єднання страховиків.

Кожна з цих категорій суб'єктів має безпосереднє відношення до діяльності страховика, а інтереси в діяльності страховика, і відповідні завдання в його стратегічному плані, навіть за нормальних умов можуть повністю співпадати; бути незалежними або умовно взаємовиключними, протилежними.

Від засновників страховика (акціонерів) залежать ринкова вартість страхової компанії або ринкова вартість акцій на ринку цінних паперів; прибуток і дотримання норм чинного законодавства; фінансова надійність і платоспроможність; додаткові показники: коефіцієнти рентабельності активів (ROA), власного капіталу (ROE) та абсолютної ліквідності; стратегічне управління компанією (планування, структура, бізнес-процеси, контроль).

Від інвесторів, що є акціонерами, додатково до завдань першої категорії додаються: наявність чіткої стратегії; ріст доходів на акцію; досвід керівників; витрати на дослідження і розвиток; лідерство, або частка ринку; конфронтація проблем та ризиків і управління ними.

Від топ-менеджерів і виконавчої дирекції (тобто суб'єктів, що безпосередньо складатимуть стратегію), окрім визначених категоріями 1 та 2: обсяг валового збору страхових премій і баланс портфеля; рівень збитковості; адміністративно-господарські витрати; рівень інвестиційних та інших неопераційних доходів; форму-